

şin bulunduğu Athos'ta günümüzde 2000 kadar keşiş yaşamaktadır. Ortodoksluk'ta kadınlara mahsus manastırlar da mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Fortescue, *The Orthodox Eastern Church*, London 1911; S. Salaville, *Eastern Liturgies*, London 1938; E. Benz, *The Eastern Orthodox Church: Its Thought and Life* (trc. C. Winston – R. Winston), New York 1963; S. Runciman, *The Eastern Schism*, London 1963; a.mlf., *Byzantine*, London 1990; T. Ware, *The Orthodox Church*, London 1964; S. Gero, *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Leo III*, Louvain 1973; V. Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church*, London 1973; a.mlf. – L. Ouspensky, *The Meaning of Icons* (trc. G. E. H. Palmer – E. Kadlovbousky), New York 1982; J. Meyenderff, *Byzantine Theology: Historical Trends and Doctrinal Themes*, New York 1983; J. M. Hussey, *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, Oxford 1987; Gregory of Nyssa, *Selected Writings and Letters (Nicene and Post-Nicene Fathers içinde*, ed. Ph. Schaff – H. Wace), New York 1989-94, V; Gregory Nazianzen, *Orations (a.e. içinde)*, VII, 203 vd.; John of Damascus, *De Fide Orthodoxa (a.e. içinde)*, IX; K. Ware, *The Orthodox Way*, Oxford 1993; C. N. Tsirpanlis, *Greek Patristic Theology: Basic Doctrines in Eastern Church Fathers*, New York 1995, I; Yorgo Benlisoy – Elçin Macar, *Fener Patrikhanesi*, Ankara 1996; M. Quenot, *The Ikon*, New York 1996; Ali Erbaş, *Hıristiyan Ayinleri: Sakramentler*, İstanbul 1998; Mehmet Çelik, *Siyasal Sistem Açısından Bizans İmparatorluğu'nda Din-Devlet İlişkileri (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar)*, İzmir 1999, I; M. Azkoul, *Once Delivered to the Saints: An Orthodox Apology for the New Millenium*, Seattle 2000; Şinasi Gündüz, *Paulus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara 2001; Ömer Faruk Harman, "Günümüzde Ortodoks Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi Araştırmaları-III*, Ankara 2002, s. 187 vd.; Kürşat Demirci, *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, İstanbul 2005; J. L. Hromádka, "Doğu Ortodoksluğu" (trc. Günay Tümer), *AÜİFD*, XVII (1969), s. 239-258; Mustafa Erdem, "Hıristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma", a.e., XXXIV (1993), s. 133-154; J. H. Srawley, "Cappadocian Theology", *ERE*, III, 212-217; M. Süreyya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", *DİA*, XII, 342-348.

KÜRŞAT DEMİRCİ

ORUÇ

İslâm'ın beş şartından biri.

Oruç kelimesi, sözlükte "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak" anlamına gelen Arapça *savmın* (*siyâm*) Farsça karşılığı olan *rûze* kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Savm ve siyâm ile türevleri Kur'ân-ı Kerim'de on üç yerde, hadislerde ise çok sayıda geçmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şvm" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "şvm" md.). Terim olarak oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer'an belirlenmiş ibadeti

yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder. Serahsî'nin "belirli kimselerin belirli zamanda belirli fiillerden belirli bir amaçla uzak durması" şeklindeki tanımı bu ibadetin kimler açısından sahih sayıldığını belirtmeyi hedeflemektedir (*el-Mebsût*, III, 54). Süresi içinde kişinin kendini oruç yasaklarına karşı tutmasına **imsâk** denir, bu kelime "oruca başlama, orucun başlangıç anı" mânasında da kullanılır. Vakti gelince orucu usulüne göre açmaya, yani orucu sonlandırmaya **iftâr** adı verilir.

A) İslâm'dan Önceki Dinlerde Oruç. Belirli bir süre yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durma, perhiz yapma ya da belirli yiyecekleri yememe, sükût etme, ağzı ve kulağı yalandan ve kötü sözden koruma vb. şekillerde yerine getirilen oruç ibadetine hemen bütün dinlerde rastlanır. Oruç tövbe, kefareet, matem ve bir ritüele hazırlık gibi amaçların dışında sihir ve zühd gerekçesiyle de tutulmuştur.

Yahudilik. Yahudilik'te öncelikle nefsi alçaltma vasıtası kabul edilen ve "tzom" veya "innah nefesh" kalıbıyla Eski Ahid'de kullanılan oruç ibadeti, "Canlarınıza cefa edeceksiniz" emrinin bir gereği (Levililer, 16/29) ya da Kral Dâvud'un yaptığı gibi (II. Samuel, 12/16-18) Tanrı'ya dua öncesi yapılması gereken bir hazırlık ritüeli olarak algılanmıştır. İşaya'da (58/3-8) gerçek orucun kötülüklerden uzak durmak, mütevazi olmak, mazlumlara ve düşkünlere yardım etmek gibi iyi fiillerle desteklenmesi gerektiği bildirilmiştir. Yahudi kutsal metinlerindeki ifadelerden orucun, insanların bilinçli veya bilinçsizce yaptıkları kötü fiillere kefareet ve böyle bir durumdan ötürü duyulan pişmanlığın dışa vurulması için tutulduğu anlaşılır. Kefareti gerektiren fill kişinin bizzat kendisinin işlediği bir eylem olabileceği gibi ailesinin veya aynı soydan hatta milletten birinin gayri ahlâkî bir eylemi veya kusuru da olabilir (I. Krallar, 21/1-10; I. Samuel, 14/17-29; Yeremya, 36/3-10). Yahudilik'teki en önemli oruç, kefareet günü (Yom Kipur) orucudur. O gün yahudiler bir yıl içerisinde işledikleri hatalardan ötürü duydukları pişmanlığı dile getirerek Tanrı'dan af dilerler. Tevrat'ın Levililer bölümünde (16/29-31; 23/27-32) yahudilerin bugünde yaptıkları dinî törenleri ayrıntılı biçimde anlatılır. Hasta ve düşkün olmayan, şeriat önünde sorumlu tutulma çağına gelmiş bütün yahudilere farz olan bu oruç yahudi ay takviminin birinci ayı olan **tişrinin** onuncu günü tutulur. Oruç arefe günü güneş batımından yaklaşık bir saat önce başlar ve ertesi gün (10. gün)

gün batımından yaklaşık 45 dakika sonra ya kadar devam eder. Yirmi beş saati aşan bu süre içinde yeme, içme, cinsel ilişkide bulunma, yıkanma ve her türlü temizlik yapma, yağlanma ve ayakkabı dahil, deriden yapılmış bir şey giyme haramdır (Mişna, 8/1).

Yahudilik'te birinci sürgün (m.ö. 586) sonrası dönemde ihdas edilmiş, fakat yine Eski Ahid kökenli olan diğer farz oruçları şunlardır: **1. Dokuz av orucu** (tişah be-av). Eski Ahid'in Zekarya bölümünde zikredilen dört oruçtan ilki olup yahudi ay takvimine göre av (ağustos) ayının dokuzuncu günü tutulması gerekir. Gerçekte bir matem orucu olan bu oruç kutsal metinde "beşinci ay orucu" şeklinde zikredilir (Zekarya, 7/5; 8/19). Bunun sebebi, yahudi ay takviminde aslında tişri (eylül-ekim) ayının birinci günü olan yıl başının birinci sürgün sonrasında geçici şekilde 1 Nisan olarak değiştirilmesidir. Bu oruç, Kudüs'teki kutsal Süleyman Mâbedi'nin birincisi milâttan önce 586 ve ikincisi milâttan sonra 70 yıllarında olmak üzere iki defa yıkılmasını hatırlamak amacıyla tutulur ve önem itibarıyla kefareet günü orucundan sonra gelir. Yine kefareet günü orucu gibi yaklaşık yirmi beş saat süren bu oruç da yetişkin olmayan çocuklar, hasta ve düşkünler hariç herkesin ifa etmek zorunda olduğu dinî bir görev kabul edilir. Bu oruçla ilgili diğer bir âdet ise bu gün sadece Yeremya ve Eyub kitaplarından âitlerin ve mâbedin yıkılışını anlatan bölümlerin okunmasıdır. Yine bu gün yapılması gereken diğer önemli bir faaliyet mezarların ziyaret edilerek ölmüş yakınların hatırlanması ve onlar için Tanrı'dan mağfiret dilenmesidir (Moore, II, 65). **2. Dördüncü ay orucu** (şivah asar be-tammuz). Yahudi ay takvimine göre 17 Temmuz'da ifa edilen bu oruç Kudüs'ün Bâbilliler'in eline geçişi münasebetiyle tutulur (Zekarya, 8/19). Bu güne ve ilgili orucun muhtevasına daha sonra Kudüs'ün Romalılar tarafından ele geçirilmesi ve diğer felâketler de eklenmiştir. Bu gün, aynı zamanda rabbânî otoriteye dayanan üç haftalık matem ve oruç döneminin başlangıcına işaret eder. Oruç süresinin kısalığı (gün doğumu ile gün batımı arası) ve oruç sırasında dünyevî iş yapılmasına izin verilmesi bakımından yukarıdaki iki oruçtan ayrılır. **3. Onuncu ay orucu** (asarah be-tevet). Kudüs'ün Bâbil Kralı Buhtunnasr tarafından kuşatılmasını hatırlamak amacıyla tutulan bir diğer kısa oruçtur (Hezekiel, 24/1 ve devamı). **4. Yedinci ay orucu** (tzom gedalya). Tişri ayının üçüncü günü, birinci sürgün sırasında Ku-

düs'te kalan yahudilerin lideri durumundaki Yahuda Valisi Gedalya'nın hâtırasını tâzim için tutulur. Dördüncü ve onuncu ay oruçlarında olduğu gibi sabahleyin şafağın sökmesiyle başlayıp güneşin batmasıyla sona erer ve dünyevî işlerde çalışmaya izin verilir (II. Krallar, 25/25). Herkesin yerine getirmekle yükümlü olduğu oruçlardan bir diğeri Ester orucudur (Taanith Ester). Yahudi takvimine göre 13 Adar (Mart) günü Kraliçe Ester'in kralın huzuruna çıkmadan önce tuttuğu üç günlük orucun anısına tutulur (Ester, 4/16). Vezir Hâmân'ın sinsî imha planını önceden öğrenip vaktinde haber vererek Pers yahudilerini tamamen yok olmaktan kurtaran Ester'e bir şükran ifadesidir. Yahudilik'te bu oruçların yanı sıra özel oruçlar da vardır. Kişinin kötü bir rüya görmesi, bir yakını kaybetmesi veya böyle bir olayın yıl dönümünde ya da karşılaştığı herhangi bir sıkıntı anında nezir yahut adak olarak tuttuğu bu tür oruçlarda süre gün doğumundan gün batımına kadardır. Bunlarda da yeme içme ve cinsel ilişkide bulunma dışındaki dünyevî eylemler orucu bozamaz.

Hıristiyanlık. Yahudi oruç geleneğine uygun olarak Yeni Ahid'de Hz. İsa ve havâriilerin oruç tuttuklarından söz edilir (Matta, 6/16; Resullerin İşleri, 13/2; 14/23). Hz. İsa'nın ihdas ettiği özel bir oruç günü veya biçimi olmamakla birlikte hıristiyanlar ilk dönemlerde bilhassa her çarşamba ve cuma günü oruç tutmuş, yılın belirli dönemlerinde genelde et ve süt ürünlerine karşı perhiz uygulamışlardır. Çarşamba ve cuma günü oruç tutmanın sebebi, Hz. İsa'nın ölümü öncesinde ve ölümü esnasında çektiği acıların hatırlanması ve bunların içselleştirilmesidir. Batı kilisesinin etkili olduğu bölgelerde V. yüzyıl sonrasında çarşamba oruçlarının yerini cumartesi orucunun almaya başladığı dikkati çeker. Ayrıca Paskalya'da ve her mevsim başında tutulan üçer günlük oruçların da bunlara ilâve edildiği ve hıristiyan dünyasında yaygınlık kazandığı görülür. Oruç ve perhiz dönemlerine ait kurullarla bu günlerde yapılacak işler ve yenilecek besinler konusunda tarihsel süreçte önemli değişiklikler olmuş ve hıristiyan mezhepleri arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Oruçla ilgili uygulamaların belirlenmesinde yerel kültürlerin etkili olduğunda şüphe yoktur.

Günümüz hıristiyan dünyasında başlıca iki çeşit oruç vardır. 1. **Şükran orucu.** Her hafta pazar günü icra edilen Evharistiya töreninden (ekmek-şarap âyini) önce alkollü içki içmemek şeklinde eda edilir. Katolikler'e ve Ortodokslar'a göre şükran

orucu cumartesi akşamından veya akşam yemeğinden hemen sonra başladığı halde özellikle farklı Protestan mezheplerinde Evharistiya'dan üç saat önce başlar ve hepsine göre törenin tamamlanmasıyla sona erer. 2. **Kiliseye mensubiyet oruçları.** Anglikan kilisesi dışındaki bütün hıristiyan mezheplerince benimsenen, fakat farklı biçimlerde uygulanan bu oruçların en önemlisi ve uzun süreli Hz. İsa'nın çölde kırk gün boyunca tuttuğu orucun hâtırasını yaşatmak üzere IV. yüzyılda başlatılan ve Paskalya'dan önceki kırk güne denk gelen oruçtur (ERE, V, 765-770). "Lent" adıyla bilinen bu oruç hıristiyanlarca genelde Paskalya'ya hazırlık olarak yorumlanır. Dua ve tövbelerle bezenmiş böyle bir oruç / perhiz sayesinde kişinin mânevî kirlerden temizlenmiş olarak Paskalya'ya erişeceğine inanılır. Paskalya, yahudî ay takvimine bağlı şekilde nisan ayının on beşinden sonraki ilk pazar olarak belirlendiğinden kırk günlük oruç / perhiz süresi de Katolikler'de şubat ayında "küllü çarşamba" denilen günde başlar. Bu isimlendirmenin sebebi, bu günde kiliselere tövbeye çağrılan hıristiyanların üzerine ölümü ve yeniden dirilişi, günahlardan affı sembolize eden küll serpilmesidir (Hıristiyan Dini, s. 137). Katolikler ve Ortodokslar kırk günlük bu Paskalya'ya hazırlık orucu / perhizi dışında her hafta çarşamba, cuma ve cumartesi günleriyle önemli yortu günlerinden önce de oruç tutarlar. Hıristiyanlara göre oruç veya perhiz gayesi günahlara kefarete ve nefsanî arzuların köreltilmesidir. Bu sebeple hasta, düşkün, çocuk, asker ve ağır işlerde çalışan işçiler dışında her hıristiyan oruç tutmakla mükelleftir. Bu kimselerden yukarıda zikredilen günlerde oruç tutamayanlar diğer zamanlarda bunları kazâ edebilir. Oruç tutan kimse günde ancak bir öğün (öğle veya akşam) yemek yiyebilir. Bunun dışında günün her anında hafif bir şeyler yemesi mümkündür. Sigara gibi keyif verici maddeler kullanılmaz. Zaruret halinde ilâç alınabilir.

Monofizit hıristiyanlardan Süryânî kilisesinde yıllık oruçlar şöyle sıralanır: 1. **Büyük oruç.** Diğer kiliselerce de kabul edilen kırk günlük Paskalya öncesi oruca yedi günlük "elem haftası" orucunun da eklenmesiyle tutulur. 2. **Ninova orucu.** Şubat ayında tutulan üç günlük oruçtur. 3. **Haziran başı perhizi.** Üç gündür ve havâriilerin orucu olarak kabul edilir. 4. **Ağustos perhizi.** Meryem ana orucu olarak bilinir. 5. **Aralık perhizi.** 5-25 Aralık arasında Noele hazırlık amacıyla tutulur. Katolik kili-

sesinde oruca başlama yaşı yirmi iken Ortodoks ve Süryânî kiliselerinde on dört - on beştir.

Hint Kökenli Dinlerde Oruç. Hint yarımadasında ortaya çıkan, taraftarları çoğunlukla burada veya Uzakdoğu Asya ülkelerinde yaşayan Hindu, Budist, Jain ve Sih dinlerinde oruç günümüzdeki uygulanış biçimiyle sadece din adamları sınıfını ilgilendiren bir ibadettir. Çünkü bu dinlerde dünyevî ve dinî görevler dindarlar arasında paylaşılmıştır. Bunun arkasındaki en önemli âmil, Hinduizm'deki kast uygulaması ve bu anlayışın bölgedeki diğer dinî sistemler üzerindeki etkisidir. Her ne kadar Budizm ve Jainizm gibi bölge dinleri bilhassa ortaya çıktıkları dönemlerde kast anlayışına karşı çıkmışlarsa da zamanla kasta benzer sınıflı toplum yapısı bu dinlerin mensupları arasında da benimsenmiştir. Bu dinlerde din adamları sınıfının dışındaki Kşatriya ve Vaisya gibi üst sınıflara mensup kimseler de istedikleri takdirde oruç tutabilirler.

a) **Hinduizm.** Hinduizm'de din adamları sınıfını oluşturan Brahminler yıl boyunca sık sık, çok defa da uzun süreli değişik oruçlar tutmakla yükümlüdür. Yirmi beş yaşına kadar dini öğrenmekle mükellef olan Brahmin, evlenip aile hayatı basamağına adım attıktan sonra ölünceye kadar kasta ait yükümlülükleri eksiksiz yapmaya mecburdur. Aile hayatı basamağındaki bir Brahmin, oruç günleri dışındaki normal günlük hayatında biri öğleden sonra yaklaşık saat üç civarında, diğeri akşam yatmadan da önce olmak üzere günde iki öğün yemek yiyebilir (Dubois, s. 304). Bunların dışında buğünkü şekliyle Hinduizm'de başlıca iki çeşit oruç uygulamasının bulunduğu görülür. 1. **Adak orucu.** Brahminler'in yanı sıra diğer kasta mensup kişiler arasında da yoğun ilgi gören bir oruçtur. Arzu edilen bir şeyin gerçekleşmesi amacıyla tutulan adak orucu aralıksız olarak en az on beş gün tutulur. 2. **Yıllık periyodik oruçlar.** Brahminler, ay takvimine bağlı olarak her ayın birinci ve on beşinci günleri oruç tutarlar. Bunun yanı sıra bir kısım Brahminler ise bu iki güne ilâveten ayın on, on bir ve on ikinci günlerini de oruçlu geçirerek her ay en az beş gün oruç tutarlar. On ve on ikinci günlerde günde bir defa yemek yedikleri halde on birinci günde gün boyunca hiç yemek yemezler. Özellikle on birinci gün orucunun dul kalmış kimseler ve kendini tamamen dine adanmış "sannyasin"ler için ayrı bir önemi vardır. Bu gün tıpkı yahudilerin cumartesi (sebt) veya kefarete gününde olduğu gi-

bi dünyevî nitelikte hiçbir iş yapılmaz, pirinç pişirilmez, akşam yemeğinde sadece kek ve meyve yenilir (a.g.e., s. 304-305). Bu aylık oruçların dışında bilhassa Tanrı Şiva'ya bağlı Brahminler'in tuttuğu, Maga (15 Şubat – 15 Mart) ayının on üçüncü gününden itibaren başlayıp on dördüncü günün kuşluk vaktine kadar süren bir oruç daha vardır. Yaklaşık yirmi dört saatlik oruç süresince yeme içme ve cinsel ilişki yasaktır. Yine Sravana (15 Ağustos – 15 Eylül) ayının sekizinci günü Tanrı Vişnu'nun Krişna formunda tezahür edişinin yıl dönümü olduğundan başta Vişnu bağlıları olmak üzere bütün Brahminler bu günü perhiz yaparak geçirirler. Bunun yanı sıra o gün gece yarısında Vişnu ve aynı panteon içerisinde yer alan çeşitli ikincil tanrı ve tanrıçalara hint cevizi, bezelye, şeker ve süt gibi yiyecekler sunarlar. Ertesi gün ancak sabah duası yapıldıktan sonra normal hayata dönebilirler (a.g.e., s. 308). Hindu oruçlarını diğer dinî sistemlerin oruçlarından ayıran temel farklılıklar bazı oruç günlerinde pirinçten yapılan yiyeceklerin, kadınlara her türlü kokunun ve erkeklerin vücutlarını başta hint yağı olmak üzere herhangi bir yağla yağlamalarının yasaklanmasıdır. Özellikle "şivaratri"-de uyumanın yasak oluşu da Hindu oruçlarının bir diğer özelliği olarak zikredilebilir.

b) Jainizm. Jainizm'de oruç uygulaması, bu dinin taraftarları arasındaki kast anlayışından kaynaklanan fiilî iş bölümü sebebiyle neredeyse sadece din adamlarını ilgilendiren bir ibadettir. Esasen normal hayatlarında bile sadece soğan ve sarımsak dışındaki bitkisel besinleri yiyebilen Jainist din adamları kuşlukta zeval vakti arasında olmak üzere günde sadece bir öğün yemek yiyebilirler. Hinduizm'de mânevî arınma aracı kabul edilen ve din adamlarına ısrarla öğütlenen dilencilikle yetinme uygulamasını (*The Sacred Laws of Āryas (Vasistha)*, XIV, 46; *The Laws of Manu*, XXV, 64) günümüzde en sistemli ve disiplinli biçimde yaşatanlar "aşrama" adını verdikleri manastırlarda yaşayan Jainist rahip ve rahibeleridir. Bunlardan bazıları sadece iki üç veya dört günde bir yemek yer.

c) Budizm. Budizm, genel özellikleri itibarıyla zühd ve riyâzet hayatına önem veren ve mevcut var oluşu kötü kabul eden bir dinî sistemdir. Bununla birlikte aşırıya kaçan her türlü zâhîtlilik uygulamasına karşıdır. Çünkü Budizm'e göre her nevi aşırılık kişinin mânevî bakımdan terakkisine engeldir. İster din adamı olsun ister olmasın herkes, her şeyden önce duyu organ-

larının düzenli ve sağlıklı biçimde fonksiyonlarını sürdürebilmesini temin edecek ölçüde beslenmek ve katı riyâzet kurallarına bağlı bir hayat sürmekten kaçınmak zorundadır. Buda'nın zühd hayatı konusundaki olumsuz tavrına rağmen günümüz Budistler'inin manastır hayatıyla ilgili kurallar ve uygulamalarda Hindu ve Jainist dinî geleneklerinden büyük oranda etkilendikleri göze çarpar. Nitekim tıpkı Jainist din adamları gibi normal günlük hayatlarında bile gün boyunca sadece zeval vaktinden önce yemek yiyebilirler. Zeval vaktinden ertesi gün güneş doğuncaya kadar ağızlarına hiçbir katı yiyecek koyamazlar. Tibet Budizmi'ne bağlı Lamaistler her ay dört gün oruç tutar. Onların bir kısmı, akşamları sadece ekme ve patates gibi nişastalı yiyeceklerle çay tüketmeyi de orucun bir parçası olarak görür. Daha zâhid olanlar ise ertesi gün güneş doğuncaya kadar hiçbir şey yiyip içmezler. Tibetli Budistler arasında yaygın olan bir başka oruç uygulaması "nungnas" diye bilinen oruçtur. Dört gün süren bu orucun ilk iki günü tamamen dua ve günah itirafı günleridir. İkinci gün gece yarısından dördüncü gün güneş doğuncaya kadar oruçlu kimsenin tükürüğünü bile yutmasına veya dilini oynatmasına izin verilmez. Dolayısıyla bu süre içinde dualar ve yakarılar açıktan değil gizlice yapılır. Bütün Budist mezheplerince Buda'nın doğum günü kabul edilen Çin takvimine göre dördüncü ayın on beşinci gününden önceki son beş gün içerisinde sıkı bir vejetaryen diyet uygulanır ve her türlü hayvansal besinden uzak durulur (*ERE*, V, 764).

d) Sih Dini. XV. yüzyılda Kabir ve Guru Nanak'ın faaliyetleri sonrasında Kuzey Hindistan'da ortaya çıkan, Hinduizm ve İslâm dinine ait çeşitli unsurları uzlaştırmaya çalışan Sihizm'in ilk bakışta her iki dinde mevcut olan oruç uygulamasına karşı olduğu söylenebilir. Guru Arjan'a atfedilen şu ifadeler bu durumu ortaya koymaktadır: "Ben ne Hindular gibi oruç tutarım ne de müslümanlar gibi ramazan ayını ihya ederim. O'na, sadece O'na hizmet ederim, O benim yegâne sığınağımdır" (Singh, *Message of Sikhism*, s. 106). Dinin öngördüğü nihai kurtuluşun ancak Tanrı'nın adını dilden düşürmemekle ve O'nun üzerinde yoğunlaştırılmış sürekli bir zihinsel konsantrasyonla elde edileceğini savunan Sih dini bu yolda oruç, kefaretiler ve yoga temrinleri gibi vasıtaların hiçbir yararının olmayacağını iddia eder (Singh, *The Sikh Way of Life*, s. 26-27).

Zerdüştilik. Zerdüştilik de oruç uygulamasına karşıdır. Hatta Vendidad'ın bir ifadesinde, midisini etle dolduran kimse-nin kendini iyi bir ruhla doldurmuş olacağı ve böyle kimselerin gün boyunca hiçbir şey veya sadece et yemeden duran kimselerin daha iyi oldukları vurgulanmaktadır (*Vendidad [Zend-Avesta, I]*, IV, 46). Zerdüşter gerçek orucu yemekten içmekten kaçınmak değil fiil, düşünce ve konuşmalarda hataya düşmekten kaçınmak şeklinde tanımlar. Konfüçyüsçülük ve Taoizm gibi Çin dinlerinde de atalara tapınma seremonisi veya evlenme törenine hazırlık olarak ya da zihni belli bir konu üzerinde yoğunlaştırma arzusu gibi değişik amaçlarla oruç tutulur.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "şvm" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şvm" md.; Serahsi, *el-Mebsût*, III, 54; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924, III, 208; G. F. Moore, *Judaism in the First Centuries of the Christian Era: The Age of Tannaim*, Cambridge 1958, II, 58-65; *Hristiyan Dini* (tasdik eden Giuseppe Descuffi), İzmir 1960, s. 137; *Dini Âyin Kitabı* (tasdik eden Giuseppe Descuffi), İzmir 1960, s. 151-152; H. Singh, *Message of Sikhism*, Delhi 1968, s. 106; *The Sacred Laws of Āryas (Vasistha)* (trc. G. Bühler, *Sacred Books of the East* [ed. F. M. Müller] içinde), Delhi 1975, XIV, 46; M. Monier-Williams, *Buddhism*, Ann Arbor 1976, s. 79-84; W. O. Cole – P. S. Sambhi, *The Sikhs: Their Religious Beliefs and Practices*, New Delhi 1978, s. 145-146; E. S. D. Bhorcheha, *Zoroastrian Religion and Customs*, Bombay 1979, s. 82-83; Y. Nemman – G. Sivan, *Judaism A-Z: Lexicon of Terms and Concepts*, Jerusalem 1980, s. 39; *The Laws of Manu* (trc. G. Bühler, *Sacred Books of the East* [ed. F. M. Müller] içinde), Delhi 1981, XXV, 64; *Grhya Sutras* (trc. H. Oldenberg – F. M. Müller, a.e. içinde), XXIX, 425; R. Singh, *The Sikh Way of Life*, New Delhi 1982, s. 26-27; *Buddhist Mahayana Texts* (trc. E. B. Cowell, *Sacred Books of the East* [ed. F. M. Müller] içinde), Delhi 1985, XLIX, 192-193; W. S. Rahula, *What the Buddha Taught*, London 1987, s. 45-46; *The Dhammapada* (trc. F. M. Müller, *Sacred Books of the East* [ed. F. M. Müller] içinde), Delhi 1987, X, 21; *Jaina Sutras* (trc. H. Jacobi, a.e. içinde), XXII, 298-301; *Pahlavi Texts* (trc. E. W. West, a.e. içinde), XXIV, 348; *Vendidad [Zend-Avesta, I]* (trc. J. Darmesteter, a.e. içinde), Delhi 1988, IV, 46; A. J. A. Dubois, *Hindu Manners, Customs and Ceremonies*, New Delhi 1992, s. 304-305, 308; Günay Tümer – Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1993, s. 277; J. Milgrom – M. D. Herr, "Fasting and Fast Days", *EJd.*, VI, 1189-1196; J. A. MacCulloch, "Fasting (Introductory and non-Christian)", *ERE*, V, 764-765; A. J. MacLean, "Fasting (Christian)", a.e., V, 765-770.

ALİ İHSAN YİTİK

B) İslâm'da Oruç. İslâmiyet'te başka oruç çeşitleri de bulunmakla birlikte (aş.bk.) belirli şartlar çerçevesinde her müslüman